

ქართული კათოლიკეთი

ქართულ კათოლიკეთ ზატრი
მიხეილ თამარაშვილი

თფილისი
მსწრაფლ-მბეჭდავი სტამბა ა. ქუთათელაძისა. ნიკ. ქ., № 21.
1904

ქართულ კათოლიკეთ ზატრი
მიხეილ თამარაშვილი
ღ
მისი შრომანი

30610

ზ. ჭიჭინაძისა.

თფილისი,
მსწრაფლ-მბეჭდავი სტამბა ა. ქუთათელაძისა. ნიკ. ქ., № 21.

1904

Дозволено Цензурою, Тифлисъ 17-го Іюня 1903 г.

პატრი მისეილ თამარაშვილი.

(ვუძღვნი საქართველოს ისტორიის მოყვარე ვანო ალექსანდრეს ძე ხახუტაშვილს).

I.

ისტორიულად ცნობილია, რომ საქართველო რომის პაპებს აღრიდგანვე დაუახლოვდა, ქართველ მეფეთა და მთავართა მიწერ-მოწერა პაპებთან აღრიდგანვე გაიმართა. ამის დასაწყისი თითქმის პირველი საუკუნოებიდამ იწყება. XIII საუკუნის შემდეგიდამ კი არ გასულა წელიწადი, თვე და კვირა, რომ რომის პაპს, კარდინალებს და მათს „კონგრეგაციას“ საქართველოდამ რამე ცნობა არ წასვლოდესთ. ყოველი პატრი, ყოველი ძმობის წევრი მოწმე იყო საქართველოს მწარე ამბების და მასთანვე საუკეთესო მათიანე ჩვენის წარსულისა. მათ გაავსეს ვატიკანი საქართველოს შესახებ ცნობებით. მათის მეოხებით საქართველოს აქცევდნენ ყურადღებას არა მარტო საქართველოში მყოფი მოძღვარნი, არამედ საქართველოს გარეშე—სპარსეთს, ოსმალეთს და ევროპას ყოფილ მოძღვარნიც. XV საუკუნის შემდეგიდამ საქართველოს შინაგან ყოფა-ცხოვრების შესახებ იმდენს საჭირო ცნობებს თვით ქართველთ მემატიანენი არ იძლევიან, რამდენსაც ლათინის ბერები. ამისთვის საკმაოა დავასახელოთ სამეგრელოში ყოფილი და დიდხანს მცხოვრები მისიონერი ლამბერტი, რომლის სიმპატიური შრომა სამეგრელოს შესახებ ქართულადაც დაიბეჭდა. ლამბერტის გვერდითვე სდგას მისიონერი ქრისტეფორე კასტილი, მისიონერი ზამპი, მოგზაური დელა ვალე,

შარდენი და რამდენი კიდევ სხვანი. ყველა ამას ცხადათ ასა-
ბუთებს მ. თამარაშვილის შრომა „ისტორია კათოლიკებისა სა-
ქართველში“ დაბეჭდილი ქ. თბილისს 1903 წ., სადაც მოყვა-
ნილია აუარებელი ძვირფასი ცნობები ჩვენის ძველის ცხოვ-
რების შესახებ.

ჩვენ კარგად ვიცოდით, რომ ვატიკანის წიგნთ-საცავში
ასეთი მასალები მრავლად იყო დაშთენილი, ვიცოდით, რომ
ამ მასალების პოვნა და გამოქვეყნება საქართველოს ერის-
თვის დიდს საჭიროებას შეადგენდა, მაგრამ საიღამ და რითი,
ვისის საშუალებით უნდა მოგვეხერხებინა ეს, როდესაც საჭი-
რო მასალები ჩვენ თვით საქართველოშიაც ვერ მოგვიგროვე-
ბია და აბა რომში ვინ წავიდოდა და ან რით? სხვა არაიყო-
რა ენების უცოდინარობა გაგვიძნელებდა საქმეს. ერთი სი-
ტყვიით, წინ დიდი დამაბრკოლებელი მიზეზები დაგვიხვდებოდა.

მოკლედ უნდა ითქვას, რომ ჩვენ ვერა ღონისძიებით ვერ
მოვახერხებდით ამ ძნელი საქმის შესრულებას. ამის საჭირო-
ებას ყველა კარგად გრძნობდა, ნამეტურ დ. ბაქრაძე. ეს რომ
მოსწრებოდა მამა თამარაშვილის შრომას, იგი წელშიაც გაი-
შლებოდა და გულშიაც საიმედო ცნობებით აღივსებოდა.

აი, ასეთის დიდის საქმის შესრულებას ხელი მოჰკიდა
პატრმა მიხეილ თამარაშვილმა. მ. თამარაშვილი ქართველი
კათოლიკე გახლავსთ, ახალციხელი, სწავლა რომის პროპა-
განდოში დაამთავრა. იცის თითქმის ევროპიელთ ყველა ენე-
ბი და მასთან აზიური ენებიც. იგი არის ღრმად მოსავი კა-
თოლიკე და მასთან უწარჩინებულესი მამულისშვილი თავის
ქვეყნისა. ეს 20 წელიწადი მეტი იქნება, რაც იგი რომში
დასახლდა, პაპის წინაშე მოიპოვა დიდი პატივისცემა, უკანა-
სკნელ ვატიკანის სამკითხველოში მეცადინეობაც დაიწყო და
მასალების შეკრება და მათს ქართულად თარგმნას შეუდგა.
რამდენიმე წლის განმავლობაში ეს მოძღვარი გულს-მოდგი-
ნეთ შრომობდა, კითხულობდა ძველს წიგნებს, იტანდა იქ
დიდს მოთმინებას, შრომას და, უკანასკნელ, მიაღწია თავის

საწადელს, დასძლია ისეთ საქმეს, რაც სხვებისაგან მისი დაძლევა ყოვლად შეუძლებელი იქმნებოდა.

მ. თამარაშვილის შრომამ ჩვენ ცხადათ გვამცნო, რომ ქართველ კაცსაც აქვს შრომის ნიჭი და შნო მეცადინეობისა. ამას ცხადათ გვიმტკიცებს მისი შრომა „ქართულთ კათოლიკეთ ისტორია“. იგი დიდ საუნჯეთ, დიდ განძათ უნდა ჩაითვალოს ჩვენს მწიგნობრობის ასპარეზზედ. იგი არის ჩვენი მეორე „ქართლის ცხოვრება“, დაუფასებელი შრომა, მეტად დიდი ფასის მასალა განვლილ დროთა. მართლაცა და ასეთი ვრცელი შრომის გამოქვეყნება ჩვენში კი არა და ევროპაშიაც სასახელოდ ჩაითვლება. ადვილი საქმე კი არ არის, რომ ჩვენს უმაღლეს ქართველებში, ვინმემ ასეთ საგვარტომო საქმეს მოჰკიდოს ხელი და გააკეთოს. ამას ჩვენ თამამად ვიტყვით, რადგანაც კარგად ვიცით, რომ მ. თამარაშვილი ვატიკანის არქივებში დღესაც მეცადინეობს და მას მეტათ დიდი ძალი მასალები და საჭირო ცნობებიც შეუკრებია. ეს ახალი მისი ნამუშავეიც ვეება წიგნი გამოვა თურმე, რომელშიაც მოთავსებული იქნება კერძოთ პოლიტიკური ნაწილის შესახები წერილები, როგორც რომის პაპების, ისევე ქართველთ მეფეების, რომლებიც მათ ერთმანერთისათვის უწერიათ საქართველოს შესახებ. ცხადი საქმეა, რომ ესეც ძვირფასი მასალა იქმნება ჩვენის ისტორიისა და ტომისათვის.

ყველა ესეთი შრომანი ცხადათ მოწმობენ, რომ მამა მ. თამარაშვილი უნდა იყოს არა მარტო წმინდა კათოლიკე, არამედ გულ-შემატკივარი ქართველი, უდიდესი მამულის-შვილი თავის ქვეყნისა. ჩვენში ასეთი სამაგალითო გვამნი სამწუხაროდ ერთობ მცირე არის და საქმე კი ბევრია გასაკეთებელი. მ. თამარაშვილის შრომით ქართულს ისტორიას ბევრი ბრწყინვალე ნათელი მოეფინება. თვით ქართველებზედ აქამდის მრავალნი იმ აზრის იყვნენ, რომ საქართველოს ერის და მეფეების ხსენება ევროპის ერთა სულ არ იცოდნენო. ეხლა კი სჩნდება ცხადათ, რომ ძველადგანვე ევროპი-

ელთაც კარგად სცნობიათ ჩვენი მეფეები და ჩვენს ერსა და მეფეებსაც კაი წარმოადგენა ჰქონიათ მათზედ და ყველა ამეზის შუამავალნი და ელჩებათაც ყოველთვის კათოლიკეთა თითქმის ყველა ორდენის მამანი ყოფილან.

ჩვენ სრული მოიმედენი ვართ, რომ მ. თამარაშვილი ჩვენს ისტორიას კიდევ ბევრს ძვირფას მასალებს შესძლენის, იგი ბევრს ბნელს მხარეს გაანათებს, ბევრი მივიწყებული მხარე განახლდება და ჩაიდგავს სულს, ბევრი უცხო ცნობა გამოქვეყნდება. თვით მ. თამარაშვილსაც მთელი თავის შრომა, სიცოცხლე და ცხოვრებაც მხოლოდ ამის მსხვერპლად მიაჩნია. იგი ჯერეთ ახალგაზრდა მოძღვარია, გულით და სულით მაგარი, ჯან-გაუტყუებელი და მაგალითი მრავალთა. თამამად ვიტყვი, რომ მომავალში მ. თამარაშვილი თავის დაუცხრომელის შრომით ქართველთა აღიშანი იქმნება, როგორც აღიშანი სომეხთათვის გახლდათ ვენეციის მხითარისტების „კონსტანტინოპოლი“¹, ისევე მ. თამარაშვილი გახდება ქართველთა სასარგებლოთ რომში. იმის ცხადი საბუთიც გვაქვს, რომ მ. თამარაშვილი მარტოდ ისტორიულ ასპარეზზედ არ შეჩერდება.

თუმცა იგი ბედმა რომში გადასტყორცნა, მაგრამ ეს მისი გადატყორცნა არ იყო უმნიშვნელო, მან დიდი ნაყოფი გამოიღო. მართალია დღეს, მ. მ. თამარაშვილი რომშია, მაგრამ სულით და გულით აქ არის, აქეთ უჭირავს თვალი და გული, მისი სული ყოველთვის სამშობლოს დასტრიალებს გარს. ესეთი ვითარება ხომ ცხადი დარგია ქართველი კაცის, ასეთისთვისებით და სამშობლოს სიყვარულით ქართველმა დღემდე მოაღწია. სადაც უნდა იყოს ქართველი კაცი გარეშე თავის ქვეყნის, მას თვალი მაინც თავის სამშობლოსკენ უჭირავს მე მათი პირადი ცნობა არ მაქვს და წერილების წერა და ჩვენს ისტორიაზედ საუბარი კი აღრიდგანვე გვაქვს და წყობილი ერთმანერთში, ყოველი მისი წერილი ნათელის სხივებით ბრწყინავს, ყოველს წერილს აქვს თავისებური, დიდი მამულისშვილური ღრმად ჩაბეჭდილი მნიშვნე-

ლობა. მ. თამარაშვილი ყოველთვის იქმნება ჭეშმარიტი მოსარჩლე, ჭეშმარიტი მქადაგებელი, საქართველოს ერის საქმეების ჭეშმარიტებით პატივის-მცემელი, იგი ამ ჭეშმარიტებისათვის არც არავის შეუშინდება. მ. მიხეილ თამარაშვილის მნახველთ მიაზბეს, რომ მას დიდი სიყვარული და მიმართვა აქვს თვის სამშობლოსკენა. თვით ალ. ხახანაშვილმაც კი აღტაცებით გადმომცა შემდეგი: „შე ზირველად ვხედავ ასეთ შრომის მოყვარე ქართველ კაცსა, რომელმაც ასეთს შრომასთან და ცდასთან ეგრძობის ამდენი ენებიც იცდელს“.

პირველ-დაწყებითი სწავლა მ. თამარაშვილმა ახალციხეში მიიღო, კათოლიკე მღვდლებთან, შემდგომ იგი სწავლობდა ახალციხის სამოქალაქო სკოლაში. როგორცა ხჩანს, ახალციხის სკოლაში მ. თამარაშვილისთვის ქართული ენა საფუძვლიანათ ვერ უსწავლებიათ. იგი მწერს:— „შესახებ ჩემის ქართულის ჩაკლებად ცოდნისა, გთხოვთ შომიტევთ, რადგანაც საქართველოდამ ჩემი 10 წლის განშორებამ და მერე კიდევ რვა წლის შორს ყოფნამ ბევრი რამ დამავიწყა ქართულის და ესეც უნდა მოგახსენო, რომ ბევრი არაფერი ვიცოდი ქართულისა, რადგან ჩვენს ახალციხის სკოლაში ანხანის მეტი არასფერი მისწავლია“.

უნდა მოგახსენოთ, რომ ეს წერილი ჩემთან წინეთ არის მოწერილი და ამიტომ შიგ მოხსენებული 8 წელი ეხლა მეტი ვახლავსთ. 8 მაგიერ 13 წელი უნდა მივიღოთ.

საქართველოში ყოფნის და სწავლის შემდეგ 1879 წ. მ. თამარაშვილი რომში წასულა იქაურს კათოლიკეთა სასწავლებელში სასწავლებლად, იქ დარჩენილა 1887 წლამდე და სამღვდელ-მოქმედო და საერო საგნები უსწავლია, უკანასკნელ, მღვდლათაც კურთხეულა და შემდგომ ამის საქართველოში დაბრუნებულა, რადგან თავის სამშობლოში ყოფნა და სამსახური ჰსურვებია. 1888 წ. იგი ტფილისში ჩამოსულა, იმ დროის საქართველოს კათოლიკეთა ეკკლესიის უფროს ვიზიტატორ პრელატ არლოვსკისთან და ნებართვა უთხოვნია მღვდელ-მოქმედების შესრულებისა ტფილისში, მაგ-

რამ ქართველ ქამიების და სომეხ კათოლიკეთა წყალობით უარი მიუღია ამაზედ. თვით მ. თამარაშვილი აი რასა მწერს:

„ამ ჩემს განდევნაში არც სომეხ კათოლიკები არიან უმანკო, რაც ღმერთმა უგუჯას ახუქას“.

არლოვსკი ისე გადაჭკიდებია, რომ ტფილისში ყოფნაც კი აღუკრძალავს და გაუდევნია ახალციხეს, რომ ამას ეკლესიებში არსად ეწირა, ხმა არ ამოეღო. უკანასკნელ, მ. თამარაშვილს გადუწყვეტია საქართველოდამ რომში გამგზავრება და იქ დაშთენა, სწავლა, შრომა და სამსახური.

რომში საქართველოდამ მისული მ. თამარაშვილი კვალად შესულა იქაურს სასულიერო უმაღლეს სასწავლებელში და როგორც სწერდა ბ. ალ. ხახანაშვილი, მ. თამარაშვილს ამ სასულიერო უმაღლეს სასწავლებელში კარგის პატივით, ქებით და ღვთის-მეტყველობის ხარისხით კანდიდატობით დაუმთავრებია სწავლა. დღემდე იგი სეპისტიანისკენ ერთს კათოლიკეთ ეკლესიაში მსახურებს. იქაურ მღვდელთა საქმე არა ჰგავს ჩვენებურ მღვდელთა საქმეს. კათოლიკეთ სასულიერონი უფრო შენიშნულნი არიან სათნოს ცხოვრებით, კაცად-კაცობით და მრევლის წინაშე ნამდვილ მამობით. ეს არის მათი დევიზი. კათოლიკის მღვდელი თავის მრევლის მღვდელიც არის, მასწავლებელიც, ვექილიც, მკურნალიც და პატრონიც ყოველ საქმეში.

მ. მიხეილ თამარაშვილმა რომში ყოფნა კარგად გამოიყენა, საერო და საღვთისმეტყველო საგნებს გარდა კარგად შეისწავლა ენები: იტალიური, ლათინური, ფრანგული, ქართული ხომ იცის, მცირედ სომხური, თათრული და მასთან რუსულიც შესაფერად. ევროპული ენები ისე აქვს შესწავლილი, რომ მას თავისუფლად შეუძლიან ამ ენებზედ წირვა-ლოცვა აასრულოს, იქადაგოს და სწეროს, ნამეტურ საყურადღებოა მისი ცოდნა და გარჩევა ძველი ლათინურის და იტალიურის გაურკვეველის ხელისა, რასაც ის თურმე ძრიელ ადვილათ არჩევს ისე, რომ კაცი განცვიფრდება. ერთმა საპა-

ტიო ქართველმა, რომელსაც მ. თამარაშვილი ენახა რომში და მისი საქმეები, მიაშო, რომ მ. თამარაშვილის შრომამ გამაკვირვა მეო. წარმოიდგინეთ, მას ისეთი ძველი რალაც ლათინურად, იტალიურად და ფრანგულათ ნაწერები გაურჩევია, რომ მის გაგებას ეშმაკიც ვერ მოახერხებსო.

რომში დარჩენილს მ. თამარაშვილს დიდათ ეთანადრებოდა გული ქართველ კათოლიკობის უარყოფაზედ და ამიტომ მან ამაზედ შრომაც დაიწყო, მასალების კრება. კათოლიკობის ცნობების ძიებამ მას თვალწინ გადუშალა ყველა ის ძვირუასი მასალები და ქართველ მეფეთა და მღვდელთმთავართა მიწერ-მოწერანი, რაც კი საქართველოდგან აღრიდგანვე იგზავნებოდა რომის პაპების, კარდინალების და ხელმწიფეების წინაშე. მან დაიწყო ქართველ კათოლიკობაზედ ცნობების შეკრება და 1893 წ. პარიუის ერთს ფრანგულ გაზეთის სამს ნომერში დასტამბა წერილი: ქართველ კათოლიკობაზედ. მის შემდეგ აჲ გაზეთსა და სხვა გაზეთებშიაც მ. თამარაშვილს ხშირად უწერია სხვადასხვა წერილები საქართველოს შესახებ. უწერია როგორც ფრანგულად, ისევე იტალიურად. რამდენიმე წერილი მეც გამომიგზავნა. საზოგადოთ მ. თამარაშვილი ქართველ გვარის სასარგებლოდ ევროპიულს გაზეთებში ხშირად სტამბავს წერილებს. ბ. ზლ. ხახანაშვილი სწერდა, რომ მ. თამარაშვილის შრომამ მე ცხადლივ დამიმტკიცა ის უტყუარი ჭეშმარიტება, რომ ქართველ კაცსაც შესძლებია ვრცელი თხზულების წერაო.

ვიმეორებთ, რომ ქართულის ისტორიულის მწერლობის ასპარეზზედ მ. თამარაშვილის შრომა ფრიად შესანიშნავია. გვითქვამს და კვლავაც ვიტყვი, რომ მ. თამარაშვილის შრომის გარეთ შეუძლებელია საქათლოოს ისტორიის დაწერა... ეს ჩვენ ბევრჯელ გვითქვამს. დიახაც მეტად დიდი შრომა და ასპარეზი უძვეს მ. თამარაშვილის წინ, მას დიდი დაუფასებელი სიკეთის მოტანა შეუძლია ჩვენის ისტორიის წინაშე, დიდის ვალის შესრულება და გადახდა წინაშე სამშო-

ბლო ერისა და ისტორიისა, ხოლო ზენგანაც პატივსაცემია და ყურადღების მისაპყრობი. სამწუხაროდ ქართველებში ასეთ კაცთა შრომაც ისევე შთება დროებით, როგორც ადრე ერის და ორის ქართველთ მშრომლების დაშთენილა. მაღლობა ღმერთს, რომ ზენს ერსა და ქვეყანას მანანასავებ მოეფლინა ერთი ქველი მამულის შვილი, რომელმაც მ. თამარაშვილის პატივსადებ შრომას ჯეროვანი ყურადღება მიაქცია და გარდა იმისა, რომ მ. თამარაშვილს შესაფერი დახმარება გაუგზავნა, თვით მის შრომის დაბეჭდვისთვისაც 1000 მანეთზე მეტი დახარჯა.

ქეშმარიტად, ქართველებს რომ მრავლად ჰყვანდეს ასეთი მეცენატები, მაშინ ზენს საზოგადო თანამშრომელთ რაღა გაუჭირდებოდათ, ბევრი გამხნევდებოდა შრომის დროს, ბევრი გამაგრდებოდა წელში და მით თავის ერსა და მწერლობასაც ერთი ათად მოუტანდა სარგებლობას, მაგრამ საუბედუროდ ასეთი კაცები ზენ ერთობ ცოტა გვყავს და მიტომაც არის, რომ ყოველს ზენს მოღვაწეს გული აქვს წამხდარი. რამდენ მშრომელს ამოუშრა პირში ნერწყვი, რამდენი გაიჭიმა უსახსროდ, რამდენი გამოესალმა და გამოესალმება უდროვოთ მზესა და მთვარეს, ამას რიცხვი არ ექნება, რადგანაც ზენ ქართველნი სამაგალითო ქველ-მომქმედებით ერთობ ღარიბნი ვართ. ასეთ პირთა გარეშე თვით დრო-გამოცემითი მწერლობასაც კი რომ მივაქციოთ ყურადღება, იქაც კი ამასვე დავინახავთ, რომ ყოველს ასეთს გამოცემას სული კბილთ უჭირავს და რის ვაი ვაგლახით არსებობს. ამიტომ არის დიდი საქმე და ბედნიერება ერისათვის, სადაც შრომას მცოდნე დამფასებლები უჩნდებიან და მშრომელთ ახალისებენ. ასე და ამ გვარად წახალისეს მ. თამარაშვილი მხოლოდ ერთმა თუ ორმა ქართველმა.

მ. თამარაშვილის შრომა ზენს მწიგნობრობაში არის უშესანიშნავესი შრომა, თვალთ-საჩინო, სადაც ქართლის ტხოვრება იქნება და სხვა მისთანა წიგნები, იქ არც ეს წიგ-

ნი ჩამორჩება უკან. ამიტომ ჩვენ სრულის სიამოვნებით და სიხარულით ვეგებებით მ. თამარაშვილის შრომას. მისი შრომის დაფასება დღეს ჩვენ არ შეგვიძლიან, ამის გადახდა მომავალში შეეძლება მხოლოდ ქართველ განათლებულს საზოგადოებას, რომელიც შეიგნებს მ. თამარაშვილის დაუფასებელი შრომის მნიშვნელობას. მოვალეა ყოველი ჩვენი გულშემატკივარი, რომ ამ მოძღვრის შრომას თვალყური ადევნოს, რადგანაც მის შრომაში საქართველოს შესახებ ბევრს ახალს, უცნობს და მეტად საინტერესო ცნობებს ამოიკითხავს. ცნობების უმეტესი ნაწილი თავთავის დროის ლათინის ბერებისაგან არის ნაწერი და იქიდან მეტად კარგად სჩანს, თუ საქართველოს პოლიტიკურად უძღურება რა მიზეზებით და ვისის წყალობით ევლინებოდა ხოლმე, კარგად სჩანს, თუ ჩვენი ქვეყანა რა მიზეზებით ეცემოდა და ემხოზოდა. ვინც კი წაიკითხავს ამ შრომას, იგი ამაზედ ცხადათ დარწმუნდება, მას ამ ცნობებით გული და სული აუთრთოლდება, ბევრს გულის ასაძგერს ცნობას ნახავს, ბევრს უცნობს ვითარებას მიესალმება.

კითხულობ ამ ძვირფას შრომას, კითხულობ სხვადასხვა საუკუნეთა ლათინის მამებისაგან ნაწერს ცნობებს და ჰკვირობთ მასზედ, თუ ამდენ უბედურების გარეშე, ნეტა ეს ქვეყანა და ერი ან კი როგორ გადაარჩა ამოდენა მოზღვაებულს მტრებს. ყოველი ცნობა, ყოველი სიტყვაც კი ამ ბერებისათჳს გულში სძრავენ ღრმა შთაბეჭდილებას, მწარე მგლოვიარობას ჩვენს ტომზედ, ჩვენს წარსულზედ, ჩვენს ბედშავს გარემოებასა და მდგომარეობაზედ. სწორედ საგლოველია ჩვენი წარსული, სავალილო და სატირელიც კი. გულით სწუხარ, სულით იტანჯები იმ დროს, როცა შენის სამშობლოს ასპარეზზედ ხედავ აუარებელს უძღურებას და იმავე დროს, შინათ გამცემთ, დამლუპავთ და ქვეყნის დამნაცრებელ ფარფარუკობას. ასეთის სურათების ქეშმარიტი თავდებია მ. თამარაშვილის შრომა. ბევრი უცხო ცნობებია მოთავსებული აგ-

რეთვე საქართველოს შინაურ საქმეების შესახებ. ვინც კი მოასწრო და გადაშინჯა ეს შრომა, ყველანი აღტაცებულნი დაშთნენ. თვით ანტონ ფურცელაძე, რომელიც საუკეთესო მკოდნეთ ითვლება საქართველოს ერის მოსპობის დროის ანუ XVII საუკუნისა თვით ესეც კი აღტაცებულია ამ შრომით, მის მაღლობას საზღვარი არ უძევს. ასეთისავე შეხედულობის გახლავან ყველა ჩვენი წარჩინებული მწერლები და მოღვაწეები. ჰკვირობთ მასზედ, თუ ამოდენა დაგეშილ მუსულმანთა მტრობას როგორ გადარჩა საქართველოვო. ვკითხულობთ ამ შრომას და სხვათა შორის ერთ ალაგას ამის პასუხს გვაძლევს სიმონ მეფის წერილი, რომის პაბთან გაგზავნილი. აი რას სწერს სიმონ მეფე პაპს ერთს წერილში, ეს მხოლოდ წერილის ერთი ადგილია ამოღებული: „ჩემ თავს გავსწირავ ერთიანად და ეგრეთვე ჩემს ქაფთა შვილებსა; დავღვნი ჩემს სისხლს, ვიდრე უკანასკნელ წვეთამდე, ვიდრე პირში სული მიდგია და ხელს კი არ ავიღებ ოსმალებთან წინააღმდეგ ბრძოლაზედ და არც არაოდეს უქმად ვეფთ იმ დაუფასებელ სისხლს, რამელიც იესო ქრისტემ დაღვარა ჩვენთვის“. აი, ასეთის გმირობით ოცნებობდნენ ქართველთ კეთილი ადამიანნი და ასე იცავდნენ ჩვენს ქვეყანას მტრებისაგან. არ იფიქროთ, რომ ამ პაპის მარტოდ სიმონ მეფე იყო, ამ პაპისავე იყო ყოველი კეთილი გლეხი, აზნაური, თავადი, მღვდელი და ბერი. ვინც უვარგისი იყო და წყეული, ქვეყნის გამსყიდავი და გამცემი, იგი ქართველთ შორისაც იყო და სხვაგანაც. აი ეს გახლავთ ჩვენი ღირსება და სამკაული რომ იმდენი ხანი ისე შევინახეთ ჩვენი გამგეობა. მეორე მხარე, რომელმაც შეგვინახა ჩვენ აქამომდე და კვლავაც ამან უნდა შეგვინახოს, გახლდათ შემდეგი.

თუმც ნახევარი საქართველო გათათრდა, თუმცა 300 ათასი მეტი სხვადასხვა დროს სპარსეთში იქმნენ ქართველნი გადასახლებულნი, თუმცა ჩვენს სამშობლოში ხშირად დიდს უბედურებაშიაც ვიყავით, მაგრამ მაინც ქართველი კაცის გუ-

ლი და სული საქართველოს ნიადაგზედ ისე იყო მიბმული და მიჯაჭვული, რომ იგი საქართველოს ბინას არას შემთხვევაში არ დასტოვებდა, არას გასაქირში საქართველოდამ სხვაგან არ გადასახლდებოდა ისე, როგორც ეს სომხებმა იციან, რომ სომეხმა კაცმა, თუ კი გაიგო სადმე რამე ადგილის ვაჭრობა, თუნდ უშორეს ქვეყნებში, იგი მაშინათვე სტოვებს სომხეთს და საყოველთაოდ გარდასახლებას ეძლევა სხვაგან და იქ სახლდება სამუდამოთ. სულ ამის წყალობა გახლავსთ, რომ სომხები დაბნეულნი არიან აქა-იქ და მით მათი სამშობლოც ცარიელდება სომეხთა რიცხვით, იქ სხვები მრავლობენ. ეს არც ჩვენთვის გახლავთ კარგი, რომ მეზობელ-ძმები ისე გვცილდებიან თავიანთ ქვეყნიდამ.

ქართველი კი ამას მოცილებული იყო ძველადგანვე, მათს საუნჯეს და დიდს დარგს მხოლოდ სამშობლოში დაშთენა შეადგენდა, თავის მიწაზედ ყოფნა, ცხოვრება და სიკვდილი და მიტომაც იყო, რომ იგინი ამისთვის მეტად დიდს ტანჯვასაც იტანდნენ და სამშობლო მიწას კი არ ესხლიტებოდნენ. ასეთის სისხლის ღვრით შეინახა ქართველმა თავის სამშობლო ქვეყანა და ასეთის გმირობით, სისხლის ღვრით და მწარის ცრემლებით მოაღწია ამ მშვიდობიან დრომდე. ჩვენი მოწმობის სრული თანამდებია მ. თამარაშვილის შრომა. აქ ქართველთა შესახებ არის ისეთი ცნობები, რაც სისხლის ცრემლით არის ამოსაკითხი. აქ ნახავთ ბევრს რასმე ქართველის ერის ვერაგობისას, ლალატისას, გაცემისას, მაღალთაგან დაბალთა ჩაგვრის, ყმების დაყიდვის, გათათრების, გასომხების, გაფრანგების და ვინ იცის რამდენ გულის და სულის საგრძნობი ცნობები არ მოიპოვება.

კითხვის დროს, მკითხველი რამდენიც უფრო მწარე ცნობებს და წუთებს ხედავს ქართველის ერისას, იმდენი მას უფრო უცხოველდება სიყვარული ჩვენის ბნელის ეტლისა, დატანჯული სამშობლოს არსებობისა. საჭიროა, კემმარიტად საჭიროა, რომ ასეთი ისტორიული წიგნები ჩვენს ენაზედ ხში-

რად ისტამბუბოდეს. საჭიროა, რომ არამც თუ მარტოდ ეს ერთი წიგნი, არამედ რაც კი რომის არქივებში უცხო ენებზედ დაწერილი საქართველოს შესახები მასალები მოიპოვება, ყველა იგინი შეკრებილ იქნეს და დასტამბულ, როგორც თავ-თავის ენაზედ, ისევე ქართულზედ თარგმანით. ეს მასალები ჩაითვლება უმთავრეს წყაროდ, უმთავრეს გასაღებათ ჩვენის ისტორიის მასალების გაცნობის, შემუშავების და საფუძვლიანი ისტორიის დაწერისთვისაც, უამისოდ კი შეუძლებელია, რომ საქართველოში ვინმემ საქართველოს ისტორიის წერას ხელი მოჰკიდოს. ამის სრული საფუძველია მ. თამარაშვილის შრომა, რომლისთვისაც ჩვენ, ქართველნი, ჩვენს თანამემამულე მ. თამარაშვილს წრფელს მადლობას ვუძღვნი და კვლავაც გვენატრება მისი შრომის გაგრძელება.

მიხ. თამარაშვილის შრომა სრული ნიშან-წყალია მისი, რომ რამდენათაც ჩვენ უნდა საქართველოს ისტორიული მასალები საქართველოში ვეძებოთ და ვკრიბოთ, იმდენადვე იგი უნდა ვსძებნოთ უცხოეთში. ხშირად, უცხოეთის მოგზაურ და მწერალთაგან უფრო საფუძვლიან მასალებს ვპოულობთ, ვინემც თვით „ქართლის ცხოვრებასა“ და სხვა ამგვარს წიგნებში. ამის სრული მოწმეა ის ფაქტი, თუ ლათინის ბერებს რა მშვენივრად აქვსთ საქართველო აღწერილი, და ქართველი აღმწერნი კი ყოველთვის ისე არევე-დარევეთ მოგვითხრობენ და გულ-გრილად, აბდა-უბდათ. ამისთვის დავასახელებთ თუნდ ლამბერტისაგან XVII საუკუნეში სამეგრელოს აღწერას, რომელ მშვენიერი აღწერაც აღ. ჰყონიამ იტალიურიდამ ქართულს ენაზედ სთარგმნა და დასტამბა.

კარგად სჩანს, თუ ლათინის ბერები საქართველოს აღწერაში რა შნოსა და ჰუნარს იჩენდნენ, ქართველთ ყოველ ნაკლს, გაჭირებას, მწუხარებას, მონობას, ტყვეობას და გარდასახლებასაც კი რა დაწვრილებით ასწერენ, რა დალაგებით მოუთხრობენ. საქართველოს ქართველი აღმწერნი კი ყველა ასეთ კითხვებს დე შინაურ საქმეებს სულ არ ეხებიან. თვით

XVII საუკ. ქართველთ დიდი „ემიგრაცია“ ანუ გარდასახ-
ლება სპარსეთში „ქართლის ცხოვრებაში“ ორი სიტყვით არის
მოხსენებული, ლათინის ბერებს კი ეს სამწუხარო „ემიგრა-
ცია“ დაწვრილებით აქვსთ აღწერილი, ყოველი სტრიქონი
მათი ბრწყინავს მაღალის სიბრალულით. ყოველი სტრიქონი
სძრავს მაღალს სამგლოვიარო გარემოებას, გოდებას. ყველა
ესენი კარგად სჩანს მ. თამარაშვილის შრომიდამ.

მ. თამარაშვილის შრომის შემდეგ ჩვენ ცხადი საბუთი
გვაქვს, რომ საქართველოს საისტორიო მასალები საქარვე-
ლოს გარეშეც უნდა ვეძებოთ და ნამეტურ სპარსეთს, ქალ-
დიას, ოსმალეთს, ბიზანტიას, სომხეთს, რომს და რუსეთს. ამ
ქვეყნებში ისტორიული მასალების ძებნისთვის საჭიროა, რომ
ჩვენ მომზადებული კაცებიც უნდა გვყვანდეს, რომ მათ იცო-
დნენ ძებნის გზა-კვალი, მასალების ბინა, რათა მისაშუალებ-
ით ყოველივე ადვილად შეასრულონ, უამისობა კი ჩვენგან
შეუძლებელია, რადგანაც საქართველოს ისტორიის დასაწერად
მარტოდ საქართველოში დაშთენილი მასალები არ კმარა. ჩვენ
ისტორიას სხვაც ბევრი რამ მოეპოვება უცხოეთში, რომ კა-
ცები გვყვანდეს და ძალა გვქონდეს:

სწავლსეთში უნდა ვეძებოთ ისტორიული მასალები მი-
ტომ, რადგანაც საქაროველოდამ სპარსეთში რამდენჯერმე ქა-
რთველებს ოცი, ორმოცი და ასი ათასობითაც ასახლებდნენ,
იქ შთებოდნენ ესენი და უკანასკნელ ძლეულნი და დატან-
ჯულნი ისლამსაც უკავშირდებოდნენ. ასეთ პირთ გარდასახ-
ლების დროს თან მიჰქონდათ დიდძალი წიგნები, ხელოვ-
ნურათ ნაკეთნი და ნაკერნი, ხატები, სხვა და სხვა ძვირფასი
შესამოსელნი და ვინ იცის რამდენი კიდევ სხვა ძვირფასნი,
რომელთა ზოგსაც ლათინის ბერებიც აღგვიწერენ. ეს რომ
ასეა და სპარსეთში დიდი ძალი მასალები უნდა იყოს, ეს იქი-
დამაც კარგად სჩანს, რომ ამ რამდენიმე წლის განმავლობაში
სპარსეთიდგან საქართველოში თათრის ვაჭრებმა ქართული
ძველი წიგნები ჩამოიტანეს და დაყიდეს. სპარსელ ქართვე-

ლებშიაც კი ყოფილა შენახული სხვა და სხვა ძველი ნივთე-
ბი და წიგნები. ღღეს, სპარსეთის ქალდიას სცხოვრებს პატ-
რი რაფაელ ნებიერიძე, მცოდნე ყველა აზიური ენების. ეს
პატრი რომში სწავლობდა, იქ დაამთავრა სწავლა და მერე
მღვდლათ ეკურთხა. იგი იტალიიდან ქალდიაშია გაგზავნილი
კათოლიკობის საქადაგებლად, რასაკვირველია ქალდეურის
ენით. ამ პატრმა შრომა მიიღო და სპარსეთში, ქართველთ
შესახებ რამდენიმე ძვირფასი მასალებიც შეკრიბა, რომელნიც
„ივერიაში“ დაისტამბა. ვიტყვით, რომ სპარსეთში თვით
აღუქსანდრე ბატონიშვილის კვალსაც კაი დამჩნევა ექმნება,
მათი საფლავის ქვათა წარწერებიც მრავლად სჩანს. ქართ-
ველთ ნაშთთა ნაწილები იქაურს სომეხთ და კათოლიკეთ ეკ-
კლესიებშიც უნდა იყოს დაცული.

ოსმალეთში, უნდა ვეძებოთ მიტომ, რადგანაც რაც სა-
მცხე-საათაბაგო დაეცა, მის შემდეგ ოსმალეთის მთავრობა თა-
ვის ქვეშევრდომ ქართველებს ყველა ისტორიულ და საგვა-
რეულო მასალებს ართმევდნენ და ქართულის მაგიერ ოსმა-
ლურს აძლევდნენ, ასეთ მასალათა წადების პირველ ხანათ
1720 წ. სჩანს, შემდეგ 1775 წ., 1830 წ. და 1851 წ. ყვე-
ლა ეს უძველესი ცნობანი კონსტანტინეპოლს, ერთს არქივ-
ში უნდა იქმნეს დაცული.

ლოკუმენტებში უნდა მოიპოვებოდეს მასალები IX სა-
უკ. X, XI და შემდეგ საუკუნოების. ასეთ მასალების წადე-
ბის ამბები აქარის ბეგებში ღღესაც კარგად იციან. ამ ძვირ-
ფას მასალების გასარჩევად ერთ ღროს, თფილისიდან კონს-
ტანტინეპოლს დ. ბაქრაძეც იქმნა გაგზავნილი. მან მასალე-
ბის კვალს ვერ მიაგნო. ვიტყვით, რომ ოსმალეთშიაც დიდი
ძალი ცნობები უნდა იქმნეს ქართველთა შესახებ. ნახევარ სა-
ქართველოც ხომ ჯერაც მათ ხელშია. მეტად ბევრი ძვირფა-
სი ნაშთებია იქ ღღემდე დაშთენილნი.

ბაზანტაას უნდა ვსძებნოთ მიტომ, რადგანაც ყველა
ქართველი საეკლესიო და საერო მწერლები იქ აღიზარდნენ.

ათონზედ გააშენეს მონასტერი, იერუსალიმს და სხვაგანაც, სადაც ქართველნი ძველადგანვე გზავნიდნენ საქართველოდამ დიდ შეწირულებას, მსახურად ხალხსაც კი გზავნიდნენ. თუ ამ აღგილებში რამოდღოლი საუნჯეა ქართველთაგან დატოვებული, ეს კარგადა სჩანს პროფესორის მარის ნაწერებიდამ, ა. ცაგარლის, ხახანაშვილის, დ. ბაქრაძის, ვ. იოსელიანის და სხვათაც მრავალთა. რადგანაც ეს ჩვენთვის ცხადია, ამიტომ აქ ამაზედ მეტს არას ვიტყვი.

სომხეთს უნდა ვეძებოთ ისტორიული მასალები მიტომ, რადგანაც ქართველთა და სომეხთ ძველადგანვე დიდი დამოკიდებულება გვქონდა ერთმანეთში, მეზობლობა, მისვლა-მოსვლა და ნათესავობაც. ჩვენის ტომის ამბებს მათი მეისტორიენი ბევრს ალაგას მოგვითხრობენ. მათ ქვეყნებში ბევრი რამ მასალები იქმნება ჩვენ შესახებ დაშთენილი. პროფესორი ნ. მარის შრომით დიდი გავლენა აღმოჩნდა ძველი სომხური მწერლობის ძველს ქართულს მწერლობაზედ. ამაზედ მარმა რამდენიმე საფუძვლიანი შრომანიც დასტამბა. ართვინს, სომეხთა ეკკლესიაში, ინახება ერთი ძველი ქართული ხელთნაწერი სახარება, პერგამენტზედ ნაწერი. იშვიათი წიგნია, სომეხნი მას ფაქიზათ ინახავენ. ესეც ცხადი ნიშანია ჩვენის მოსაზრების სომეხეთში დაშთენილ ქართულის ისტორიულის წყაროების და ნაშთების.

ქალდასს უნდა ვეძებოთ მიტომ, რადგანც პატრის რაფიელ ნებიერიძის ცნობებით აქ დღესაც კი სცხოვრებენ სპარსელ ქართველთა შთამომავალნი, რომელნიც ტყვეობის დროს იგინი ბედს ქალდიასა და ნინეფიაში გადუტყორცნია, იგინი ქალდეურს მამა იაკობის სჯულს დაკავშირებიან. მათშიაც მოიპოვება თურმე ცნობები საქართველოს და ქართველობის შესახებ.

აბაშეთშიაც კი უნდა ვსძებნოთ ცნობები, რადგანც ერთ დროს, იქილამ საქართველოში მოიტანეს ერთი ქართულ წარწერებიანი ძვირფასი „ოლარი“.

30610

რუსეთშიაჯ ხომ ფიქრი არ უნდა, დითი ძალი მასალები იქმნა გადატანილი როგორც ძველად, ისევე XVIII საუკუნე-ვახტანგ მეფისა და მის შვილი ვახუშტისაგან. ამათ ქართული წიგნები ჩარდახიანის ურმებით წაიღეს. შემდგომ ამათი 1800 წლების შემდეგ, რაც ქართველთ ბატონიშვილები რუსეთში გადასახლეს, მათაც დიდი ძალი წიგნები და მასალები წაიღეს თანა, სულ რუსეთში გადიტანეს, საქარუველოში მათ აღარაფერი დაშთათ, სულ თან წაიღეს. დღეს, რომ რუსეთის საზოგადო ბიბლიოთეკები და მუზეუმები სავსეა საქართველოს ერის ისტორიულის მასალებით. მაგალითებრ: რუმინაცოვის მუზეუმში ინახება იშვიათი „ქართლის ცხოვრების“ ხელთ-ნაწერი ვარიანტი და სხვა ცნობებიც. ყაზანის უნივერსიტეტის სამკითხველოში ვახუშტის-მიერ შედგენილი საქართველოს რუკა, ძვირფასად ნაკეთი, ფერადის წამლებით და მეტად ფართო ზომის. პეტერბურგში და მოსკოვში დაცულ ქართული წიგნების და მასალების ცნობები ხომ ჩვენში ყველამ იცის, თვით სახელმწიფო არქივებშიაც მოიპოვება სხვა და სხვა ძველი ისტორიული მასალები.

რამში და იტალიაში რომ უნდა ვისძებნოთ, ამასაც ხომ ექვი არ უნდა, რადგანაც ეს ცხადათ დასაბუთა პატრის მიხეილ თამარაშვილის შრომამ. ამას დუმილი აღარ სჭირს, საქიროა მხოლოდ მ. თამარაშვილის მსგავსი მშრომლები გვეყვანდეს, თორემ მაშინ ჩვენთ თვალთ წინ მრავალი ამისთანა ძვირფასი მასალები გამოქვეყნდება და გადაიშლება ქართველი ტომის წინაშე.

თუმცა ჩვენ მეტად პატარა ხალხად ვითვლებათ და მასთან ზომას გადასულ უძლურ ზარმაცებად, ხოლო საერო ისტორიის ასპარეზი კი დიდი, მრავალმხროვანი და ფართო გვაქვს... ქართველებში ნურვინ იტყვის, რომ საქართველოს ისტორიის დაწერა ვისმეს შეეძლოს, ვიდრე მას ევროპული და აზიური ყველა ენები არ ეცოდინება, მათი მწერლობა და ისტორიები და აქ მოთვლილ კუთხეებში შთენილ მასალებ-

სიც არ ექმნება გაცნობილი. ამის საჭიროებას მ. თამარაშვილი ცხადათ ასაბუთებს. აბა ერთი ბრძანეთ, თუ რა უნდა იყოს ის დაწერილი საქართველოს ისტორია, სადაც მის დამწერს რომში მოპოებული ეს შესანიშნავი ცნობები ხელთ არ ექმნეს, ხელთ არ ქონვას გარდა მისი ხსენებაც არ იცოდეს. აი ასეთი ძნელი დასაძლევე საქმის გასაღებათ ითვლება მ. თამარაშვილის შრომა.

ჩვენ, ქართველებს, ბევრი რამ ნაკლი გვაქვს და ჩვენს ერთს უმთავრეს ნაკლს ისიც შეადგენს, რომ ჩვენ არ გვიყვარს ჩვენი მამულის შეილობა და მისის დედა-აზრებით მეცნიერების ლტოლვა და ძიება. მარტოდ ისტორიული წერილების წერა და წარსულის მოგონება არ კმარა. . . ისტორიულ წერილებს და ჩვენის წარსულის მოგონებას ხშირად ჩვენი ტომის შემქმელნიც აგვიწერენ და მოიგონებენ, მაგრამ მიღამ რა გამოვიდა ჩვენთვის, არაფერი. მათი ნაწერი და მოგონება მხოლოდ ჩონჩხია, ანუ უადამიანო გმება და მტრობით საფეს ზიზღი. ჩვენში, აუცილებელს საჭიროებას შეადგენს, რომ ყოველი მეისტორიე, უსათუოდ წმინდა მამულის-შვილიც უნდა იყოს, მეტრფე და მეძიებელი თავის ტომის წარსულისა და მოკამათე და მებრძოლი თანამედროვე უსწორმასწორობისა, უსამართლობისა.

ასეთ მეცნიერ მამულისშმილთა რიცხვს თხოულობს ჩვენი სამშობლოს მდგომარეობა, ჩვენი ტომის განვლილ დროთა ცნობები, მის აწონ-დაწონვა კაზგად, პატივისცემა და ყოველივეს კანონიერად ძიება და კვლევა. სადაც მ. თამარაშვილის შრომა იბეჭდება, იმ ერის ისტორიის ასპარეზზედ მჩატედ მოქცევა და მშრალი წერილების წერა აღარ გამოდგება. გინდ რომ ამის სარბიელზედ მეცნიერი მწერლებიც გაჩნდნენ და იგინი ყოველს მოვლენას, შემთხვევას და ცნობას მეცნიერულადაც ხსნიდნენ, მაინც მათთვის აუცილებელს საჭიროებას უნდა შეადგენდეს წმინდა მამულის შეილობაც. ამის მოვალეა ყოველი ჩვენთაგანი და ნამეტურ ისტორიული წე-

რილების დამწერნი. ამის ნიშან-წყალი ჩვენ უკვე ვნახეთ, ესენი გახლავთ იაკ. გოგებაშვილის ნაწერები, აკაკის შრომანი, ილ. ჭავჭავაძის ნაწერები, ან. ფურცელაძის „ბრძოლა საქართველოს მოსპობაზედ“ და ნ. ხიზანაშვილის ისტორიული წიგნები.

ეს ჩვენთვის მიტომ გახლავთ საქირო, რადგანაც რამდენათაც პატივისცემია ჩვენი წარსული, იმდენადვე სავალალოა და სატირელიც. რამდენათაც სასიყვარულოა და სატრფო, იგი იმდენადვე შესაძლებელიც არის და ასათვალწუნებელიც. ყველა ამაებს ჩვენ მიტომ ვამბობთ, რადგანაც ჩვენი წარსული მრავალნაირია ცხოვრების წესებით და მრავალფეროვანი, მასში კარგიც ბევრი სჩანს და ავიც, კაცის სულის გასაძლიერებელს მხარეებსაც ბევრს ვნახავთ და სულის შემზუთავსაც ბევრს ვპოვებთ. ასეთს დარგს და ისტორიის ღირსებას ბევრის ტომის ისტორიაც არ შეეღრება. ასეთი ღირსება ჩვენს ისტორიას მისმა საზღვრებითი, ანუ მეზობელთა პირობებმა შესძღვნა, მათმა გვაროვნულმა და სარწმუნოებრივმა მტრობამ, შინაურმა ცხოვრების უსწორ-მასწორო წესებმა და მჩქეფარე მღელვარებამ. ამიტომ ჩვენს ისტორიას საზოგადო, მსოფლიო მნიშვნელობა აქვს, ჩვენი წარსულის კვლევა და ძიება არ შეადგენს კერძოებითი საგანს და მის გამომხატველობას. ქართლის ერის ცხოვრებას საზოგადო ხასიათი აქვს, მსოფლიო მნიშვნელობა, მხოლოდ ამისთვის საქირონი არიან მამულისშვილობით აღვსილ მეცნიერ-მეისტორიენი.

დღეს, ჩვენ უკვე ვნახეთ, რომ სადაც მ. თამარაშვილის მიერ ანუხსული ისტორიული მასალები იბეჭდება, იქ ძველის კილოთი მწერალ-მეისტორიენი აღარ გამოდგებიან. მშრალად მწერალთა რიცხვს ფერი გაუხუნდა, ვადა წაუვიდა. აქამდის ყოფილ მეისტორიენი მხოლოდ ცნობების საკრებათ გამოდგებიან და ჰაზროვნებით აღვსილ ისტორიული მწერლობისთვის კი არა. ამისთვის არც დრო იყო, მათ გარემოებამ ესეთი ბედი არგუნა. ვრცელს ისტორიულ ცნობებს კარგი მამულისშვილ-მკვლევარნიც სჭირია, დღეს, ჩვენთვის ისტორი-

აში საჭიროა პირველ ხარისხოვან მეისტორიე მეცნიერ მამულისშვილები. ჩვენთვის საჭიროა ლუი ბლანი, ედგარ კინე, ედგარ მინე, ბოკლი, დრეპერი, ზიბელი, გერვინუსი და შლოსერი. ასეთი პირნი მ. თამარაშვილის მსგავსთ ცნობებით შემოსვენ თვის მწერლობას, თავიანთ მამულისშვილურს ნიჭიერებას შთაბერვენ, ყოველს სტრიქონს მაღალის მამულისშვილობით მორთავენ და შემუშავებულს ნაწერს მერე მისცემენ საქართველოს შვილსაც საკითხავად.

ასეთმა ისტორიულმა წიგნების კითხვამ უნდა შიართოს ქართველ მკითხველის გონება, მან უნდა შემოსოს მაღალის მამულისშვილურის სულოვნებით, მან უნდა განასპეტაკოს ქართველთ გონიერება, მან უნდა აღძრას მათში მამულისშვილობა, მან უნდა შეაყვაროს ქართველს საქართველო, მისი ვრდომილი საწყალი ერი, მეცნიერება, მეცნიერული მწერლობის ძიება. ასეთ მეისტორიეთა ნაწერებით ქართველი მკითხველიც საქართველოს ისტორიის კითხვის დროს თან შეისწავლის ყველა ძველს და ახალს სამეცნიერო საგანთა და ფილოსოფიურ კითხვებს; არ დარჩება არც ერთი დარგი მეცნიერების და ფილოსოფიის რომ მათ არ გაითვალისწინონ. როგორც დრეპერის წიგნი ახდენს მკითხველზედ გავლენას, და „გონებითი განვითარება ევროპის ერის“ კითხვის დროს, მკითხველი სწავლობს ყველა ძველთა და ახალს მეცნიერებას, ასე რომ ამ ისტორიის წაკითხვით მკითხველს თვალთ წინ ეშლება მთელი საუნცე კაცობრიობის განვლილ დროთა ფილოსოფიის მეცნიერულად თუ სადა ცნობებით. ასევე ახდენს ბოკლის თხუზულება: „ცივილიზაციის ისტორია“ ლუი ბლანისაგან დაწერილი, „საფრანგეთის რევოლუციის ისტორია“ და რამდენიმეც სხვანი. ამ ისტორიული წიგნების კითხვით მკითხველს გონება უნათლდება, ისტორიულ მოვლენასთან ერთად სწავლობს ძველის დროდამ ყოველ ხანას და მის დროის მკურნალობას, მეურნეობას, ვარსკვლავთ რიცხვას, ეკო-

ნომიას, სოციალოგიას, ბოტანიკას და ვინ იცის რამდენ კიდევ სხვებს და მათ ძიებას და მიზნებს.

ასეთ მწერლობას ჩვენი ცხოვრება და მდგომარეობა უფრო თხოულობს, რადგანაც ჩვენი მდგომარეობა უფრო გულსაწვაია და ცეცხლით სავსე, რამდენათაც იგი ღირსია მაღალის ყურადღების, იმდენათვე იგი დაკნინებულია ბევრნიერის მხარეებით, ამიტომ უფრო გახლავსთ მის კარგად აწონდაწონვა და შედარებითის კრიტიკით ძიება. ჩვენდა სამწუხაროდ, ჩვენ ქართველებს კი სულ არ გვაქვს ზრუნვა ასეთ ისტორიულ წიგნების წერისთვის, მასალების კრების მიმდევრობა და კარგის მეთოდის ძიება. ნუ თუ ცხდათ არა სჩანს, თუ ჩვენი ისტორია რა რთული რამ არის, რა მრავალნაირი და მრავალფეროვანი.

ძნელად რომ სისხლის ღვრის ასპარეზზედ ბევრს ხალხს ჰქონდეს იმდენი სისხლი დაღვრილი, რამდენიც ქართველებს. ქართველი ერის ცხოვრება სწორედ სამაგალითო დრამას წარმოადგენს, სამაგალითო ტრადედიას. საოცარს მდგომარეობას არა მარტო საქართველოში, არამედ უცხოეთშიაც, ამის სრული საბუთია მ. თამარაშვილის შრომა, სადაც დაწვრილებით არის აღწერილი ქართველთ ყარბთა მდგომარეობა უცხოეთში, ნამეტურ სპარსეთში, სადაც ქართველთ ემიგრანტნი გამოსცდიდნენ ყოველნაირ ტანჯვა-მწუხარებას და ვაეზას არა მარტო დღიურის ცხოვრებისათვის, არამედ თავიანთ მთელის არსებობის და პიროვნებისათვისაც. მუსულმანთაგან მათი დევნა, სჯულის გამოცვლისთვის ათასი კირნს დათმენა, დიდი ტანჯვის ატანა, თქვენს გულში სძრავს მწარე გლოვნას განვლილ დროის ბედშავ ქართველობაზედ.

ამ ძვირფას მასალათა კრებულში მარტო ასეთი სულის შემაწუხებელი სურათები არ არის აწერილი, აქ ბევრი სხვა რამ ძვირფასი ცნობებიც მოიპოვება. ეს ცნობები არის ქართველთ სამოქალაქო ნაწილის, საგლეხოსი, საბატონოსი, სჯულის, ხასიათების სწავლის, ომების და უმეტესად კი შინაურ

მდგომარეობის, ქართველთა ყოფა-ცხოვრების და მოქმედების, ყველა მხარე სავსეა ეკლნარის და გულსახეთქ მწარე ცნობებით, ყველა ცნობა და მხარე სრული ცხადი ნიშან-წყალია ქართველის დიდის ღანჯვის, დიდის, სამაგალითო გმირობის!

აქ ნახავთ ცნობას, თუ ხშირად ქართველი კეთილშობილი როგორ ღალატობს თავის ტომს და მით როგორ ემხრობა თავის დაუძინებელ მტრებს, როგორ ნეტარებს მათთან, ნახავთ, თუ ეს უგრძობელი ცხოველი თავის თანამემამულეთ სისხლს როგორ სომს, როგორ მუსრავს თავის ბედკრულ მოძმეთ სახლ-კარს, ისეც დაქცეულ ქვეყანას როგორ აქცევს ანგრევს და მიწაზედ ასწორებს. ასეთს სურათებს აქ თქვენ ნახავთ ყოველ დროს, ყოველ მხარეს და ყოველ დიდებულთა ოჯახებთ შორის. აქ ხედავთ კარგად, თუ ხშირად ერთი რომელიმე დიდებული თავის პაროვნების გამო, თავის მცირე რამ ნივთიერების სიყვარულისთვის როგორ იკარგება საღის გრძობა, გონებიდამ, როგორ ღალატებს საერთო ქართველთა მიზანს, თავის თანამემამულეთ ცრემლით ნაპოვნ ერთობას გველურად გაუბრის შორს და მით სხვათა ეკედლევა, ანუ თავის სამშობლოს დამნაცრებელ ოსმალ-სპარსთა ჯაშუშათ ხდება. ქვეყნის გამცემათ, უძღურთა მტრად, მოღალატეთ, დაბრმავებული აღარას აკვირდება თვინიერ თავის თავის ბედნიერების, თავის სამარცხვინო გამძლავრების და სივერავის.

ნახავთ აქ ანუსხვილს, თუ ხშირად არამც თუ საერთო საქმის ღალატშია ქართველი სახელოვანი და ქებული, არამედ თვით თავიანთ ძმებთანაც კი, ნათესავებთან, შინაურს საქმეებშიაც. ნახავთ, რომ სადაც კი კარგი და პატიოსანი ქართველი მამულისშვილი სჩანს, იქ არც ბოროტი და მოღალატე ქვეყნის გამცემი გველიც იღვევა, შინაურ და გარეულ მტერთაგან წახალისებულნი და გათამამებულნი, დაბრმავებულნი და გადაგვარებულნი მოქმედებენ მხეცურად. ხშირად ძმა ძმას ჰყიდის, მამა—შვილს, შვილი—მამას, ცოლი—ქმარს, ქმარი—ცოლს, ქალიშვილებს, ვაჟიშვილებს, ნათესავა—ნათე-

სავს, და ვინ იცის კიდევ რამდენ სხვათა. ერთი უბრალო რამ მათში სძრავს მხეცურ მიდრეკილებას დაუსრულებელ შურს, ქვეყნის მტრობას, სიძუნწეს და ბევრს ალაგას საქმე ისე კნინდება ჩვენდა სავალალოდ, რომ დედინაცვალთა და მამინაცვალთა გამო ხშირად ცოცხალ ქორფა გერებსაც კი მარხავენ საფლავებში. ასეთი ცნობები ჭეშმარიტი მოწამეა მის, რომ ქართველი წარსულში იყო სრული ყმა მუჟღმანების და მათის გავლენის ქვეშ გაფუჭებული.

ნახავთ აქ ხშირად, თუ ქვეყნისა, ბედისა და გარემოებისაგან დასჯილ ქართველნი როგორ მისტირიან თავიანთ ბედკრულ სამშობლო ქვეყნის მდგომარეობას, როგორ ეთუთქებათ მათ მწარედ გული მასზედ, როცა თვის თანამემამულეთ ხედვენ, ნამუსიდან ხელ აღებულთ, ქვეყნის დამნაცრებელთ, რომელნიც თავიანთ სამშობლო ქვეყნის მტერს შეჭვარებიან, მათს სამსახურს მისცემიან, ერთი ლუკმა პურის გულისთვის მათ მონებათ გამხდარან, შეურთავთ თვით მათივე სჯულის ქალები, თვითაც წვერი და თითები ჰინით შეუღლებიათ, ნამდვილ გადაგვარებულ თათრებათ გამოუსულან. სრულიად თავიანთ მტრის მონებას და სამსახურს მისცემიან, დაღიწყებიან დაბრმავებულთ და გაღალღებულთ, რომ კაცის სიცოცხლის და ცხოვრების ღირსებას მარტოდ უზენაესი, სუფთა მამულის-შვილობა შეადგენს მისი სიყვარული და სამსახური. ბედშავნი და გონებით გათახსირებულნი ქართველნი ხშირად ჰფიქრობდნენ, რომ მათი ლუკმა პურის მიმცემი მათი სამშობლოს ნაყოფი კი არ იყო, არამედ სათათრეთიდამ მოტანილი განძეულობა, თათრების საკუთრება, მუსულმანთა წყალობა. მუსულმანებმა იცოდნენ ქართველთ შესყიდვის მანქანებანი და მიტომაც იყო, რომ ქართველებს სასტიკათ ჰრახმავდნენ თვით ქართველთ წინააღმდეგვე.

ასეთი იყო ბექა ათაბაგი, შად. ბარათაშვილი და მისთანანი, რომლის ბოროტებითაც გაეთხარა სამარე ჩვენს ბედშავს სამშობლოს და 1626 წ. სამცხე-საათაბაგო საქართვე-

ლოს მოსცილდა, 1629 წ. აქ ათაბაგობა მოისპო და 1635 წ. ქართველთ გათათრებაც დაიწყეს თვით გათათრებულთ ბოროტ ქართველთა.

ნახავთ აქ, თუ ხშირად ერთი წრე ბოროტის ქართველობისა როგორ ლალატობს თავის სამშობლოს საქმეებს, როგორ აბეზღებს თავის ერს მტრის წინაშე, როგორ დარიგებას აძლევს თავის თანა მემამულეთ მოსასპობათ, ესენი როგორ ქეიფობენ მტრის გვერდით, როგორ მასლათს სწევენ, როგორ ნეტარებენ, ნეტარებისთვის რომ ქონების ძალა აღარ შესწევთ, მაშინ არბევენ თავის გლეხებს, სტაცებენ მათ შვილებს და ვინ იცის სადა გზავნიან დასაყიდათ, ამისთვის აღარ იშურებენ არაფერს და თვით სამღვდლო პირთაც კი იჭერენ, წვერს ჰკრეჭენ და ცოლშვილიანათ აპატიმრებენ და უკანესკნელ თათრებზედ ჰყიდიან მათ როგორც საქონელს. ამის მაგალითია ლამბერტის აღწერა სამეგრელოს შესახებ. როცა ვკითხულობთ ამ ცნობებს, მიდამ ცხადათ რწმუნდებით, რომ ყოველივე ამის მიზეზები უნდა იყოს გარეშე მტერთა სახელმწიფო და ჩვენი დასაღუპი გავლენა.

ხედავთ აქედამ კარგად თუ უბედური ქართველი ხშირად რა ფუქსავატი იყო, ნაყოფი უმეცრების, მედიდურების, დაბრმავეების, დაუსრულებელი მტრობის ჩამოვდების და მისის საშუალებით ყოველივე ძალოვნების მოშლის, დაქვეითების. ხედავთ, თუ უგვან და ბედშავ მოლალატე ქართველთაგან ხშირად როგორ ეცემოდა საქართველოს სამეფო, როგორ ემხოზოდა ქართველი ერი, მაგრამ ამ ბედშავთ და ბედ ბნელთ კი მასზედ გულიც არ მოსდიოდათ, დაბრმავებულნი და გათახსირებულნი დაბრმავებაშივე იქლიტებოდნენ, ოღონდ ამ დრომდის კი კარგად ყოფილიყვნენ, თორემ სხვაფრივ მათ ქვეყანას, მის მტრებსა და მათ მტრობასთან საქმე არ ჰქონდათ.

სულ ასეთ ქართველთა წყალობა გახლდათ, რომ ქართველთ შორის გაფართოვება და გადღესასწაულება იწყოა ქართველთ გადაგვარებამ, გათახსირებამ და ყოველნაირმა უდიე-

რებამ. საქართველოს მტრებათ, დაუძინებელ სისხლის მსმელებათ ხშირად თვით ქართველნივე აღმოსჩნდებოდნენ. ნახევარი საქართველო თვით ქართველებმა გაათათრეს და დაღუპეს ყოველის მხრით. ასე უკუღმართობდნენ ქართველნი, წამხდარ და გადაგვარებულს აღარ აგონდებოდა არც სამშობლო ქვეყანა და ერი, არც ქართული ენა და მწიგნობრობა, არც ის გარამოება, რომ მათის მტრობის წყალობით ქართველთ შორის ძირიან-ფესვიანად ეცემოდა ხელოვნება, საკუთარი მხატვრობა, ხუროთ-მოდღერება, ჩუქურთმის ქრა, ქანდაკი, ხატვა, ხაზვა, ხელოსნობა, მეურნეობა და სხვაც ათასი ვნით უთვლელნი.

ყოველ ასეთ უბედურების დროს, თქვენ ხედავთ აქა-იქ თითო-ოროლა ისეთ ქართველთაც, რომელნიც ასეთს მოვლენას ცხარეს ცრემლებით მისტირიან, ებრძვიან გარემოებას, მუსულმანთა მახვრლს, ისლამის ვრცელებას, ქართველთ გათათრებას, გადაგვარებას ყოველნაირად, ქართული ენის დაკარგვას, ტაძრების ნგრევა-ქცევას, დიდთაგან მცირეთ დაჩაგვრას, ქართველთ შეუძლოთ დარბევას, ყმათა სყიდვას. გამსყიდვანი და მყიდველნი სასტიკათ შეაჩვენა აფხაზეთის კათოლიკოზმა მალაქიამ თავის ქადაგებაში მე-XVII საუკუნეში. შეაჩვენეს სხვებმაც. ასეთ დროს, თქვენ ხედავთ დიდ ბუნებოვან ქართველთაც, რომელნიც ქვეყნის გულისთვის სამთელივით იწვიან, თვის სიცოცხლეს სამშობლო ქვეყნის ბედს სწირვენ და არავის არსად ერთ ბეწო საქმესაც კი არ უთმობენ ადვილათ. ესენი ეწინააღმდეგებიან სპარს-ოსმალთა პოლიტიკას, მათს ბოროტ მძლავრებას და მით ხშირად ანჯღრევენ კიდევ მათ. მუსრს ავლებენ შინაურ ქართველთა გამსყიდავთა ძალოვნებასაც, არცხვენენ მათ მძლავრად, უმცირებენ პიროვნების მნიშვნელობას ყოველნაირად, გულს და სულს უწამლვენ, სამშობლო ქვეყნის სიბრალულში შეჰყავსთ მათი ბოროტი გული და სული. ბევრს კიდევ სხვა ასეთ საქმეებს აკეთებენ. ასეთი პირნი ჩვენს ისტორიაში ბნელი და-

მის ვარსკვლავებათ სჩანან, ესენი ქვეყნის და ერის მალამოე-
ბი არიან და გზის მაჩვენებელნი, მათის წყალობით მოალწია
ჩვენმა ტომმაც ჩვენს დრომდე.

ეს წიგნი თქვენს წინ შლის ისეთს ცნობებს, ისეთს მა-
სალებს, რაც სხვა ქართულს ისტორიულს წიგნებში სახსენე-
ბლათაც არ არის. ეს ძვირფასი ცნობები ქართულის მათიან-
ის და წყაროებისთვის მკვდარია და მიუხვედრი, მიუგნებე-
ლი. აქედამ კარგად სჩანს, რომ ლათინის მისიონერებს უფ-
რო კარგად სცოდნიათ ჩვენი ავი და კარგი და გაჭირება, ვი-
ნემც თვით ქართველთ. რასაც ჩვენი ძველი ცხოვრების შე-
სახებ ლათინის მისიონერები გვაძლევენ, იმაზედ ქართველ მე-
ისტორიენი ხმასაც არ იღებენ, ის რაც ჩვენთვის საჭიროა და
გულ-საწვაი, იგი ქართველ მათიანისთვის მკვდარია და უმ-
ნიშვნელო. თუმცა მკითხველი პატრი მ. თამარაშვილის შრო-
მის კითხვის დროს დიდს სასოწარკვეთილებას ეძლევა და გუ-
ლი და სული შავის ძაძით ემოსვის, მაგრამ იმავე დროს, მას
აქა-იქ ამ სევდის გულ გადასაყრელი ცნობებიც ევლინება მა-
ნანასავებ, რადგანაც იგი ქართველთ შორისაც ჰპოვებს თი-
თო-აროლა მხნე პირთა, გულ-გაუტეხავ მამულისშვილთა თვის
უკანასკნელის სისხლის წვეთამდე. ასეთის მრავალნაირის სა-
მწუხაროს თუ საიმედოს ცნობებით ავსებს მ. თამარაშვილის
შრომა ქართველ მკითხველს.

ასეთი მასალების. მოვლენა, ასეთ მასალათა კრებული
დღეის შემდეგ ქართველთათვისაც მოითხოვს ევროპიელთ
მსგავსად განათლებულთ და შემძლე მეისტორიეთ რიცხვს და
კალამს. უამისობა კი ამაო იქნება. ვიტყვით იმასაც, რომ მა-
რტოდ ნათელის ისტორიის ძიებით ჩვენ წინ ვერ წავალთ,
თუ ყველა საგანში მტკიცე ხასიათით და მამულისშვილობით
გარკვევას არ დავიწყებთ. ერის მდიდარ ისტორიული მასალებ-
ბის გადახალისებას მდიდარი მეისტორიეთა გონებაც მოუნ-
დება, მამულისშვილობით აღვსილი სულიერება. ჩვენი ისტო-
რიის მასალების სიმდიდრის სიმტკიცისათვის მ. თამარაშვილი

დღესაც მტკიცედ იღწვის. 1904 წ. 10 ივნისის „ივერია“-მ ცნობა მოგვიტანა, რომ მ. თამარაშვილს, იტალიის ერთს სა-მკითხველოში უპოვრია ერთი ძვირფასი ისტორიული წიგნი, სახელდობრ საქართველოს აღწერა ლათინურს ენაზედ სურათებით დაბეჭდილი 1631—1654 წ. რომს, აღწერილი მისიონერის ქრისტეფორე კასტელისაგან, რომელიც იმ დროსვე ყოფილა საქართველოში, საქართველო აღუწერია მრავალ ნაირად და მერე სურათებითაც დაუსტამბავს. ეს ძვირფასი წიგნი დიდის შრომით მოუძებნია მ. თამარაშვილს. ქართველი საზოგადოების ყურადღება არის საჭირო და პატივისცემა, თორემ მაშინ იტალიაში, საქართველოს შესახებ არა ერთი და ორი მასალა აღმოსჩნდება. ამის მოწამეა მ. თამარაშვილის დაუფასებელი შრომა. ცდა და შრომა გვჭირია, ამისთვის წამხალისებელნი, გულშემატკივარნი და ჩვენი ტომის საქმეებთა მფარველნი.

საჭირო კია ასეთ პირთა ყურადღება და პატივი, რადგანაც, მ. თამარაშვილის ცდით და შრომით ჩვენს ისტორიას ბევრი ძვირფასი მასალები მოეპოვება, ბევრი მივიწყებული ცნობა აღმოგვიჩნდება, ბევრი საყურადღებო მასალები გაიკვევა ჩვენის ისტორიის და ეტნოგრაფიისათვის. ასეთის შემთხვევით და პირებით უნდა ვისარგებლოთ, თორემ ვინ იცის, შემდეგაც აღმოსჩნდებიან თუ არა ასეთი თავდადებული მშრომელნი და საქართველოს საისტორიო მასალათა მკრებავნი. ყველაფერი ბედი განლაგსთ და გარემოება, ნამეტურ ჩვენ, ქართველები, რომელნიც განვითარებულ ისტორიულ თხუზულებათა წერით წყალშა ჩავარდნილ ნაფოტს ვგვევარო. ჩვენ დღეს ისეთ პირობებში ვართ მოთავსებული, რაის საშუალებითაც აუცილებელს საჭიროებას შეადგენს შრომა, და მასალების ძებნა საყოველთაოდ ყველა კუთხეში და ყოველთვის. ჩვენ რომ ასეთს შრომას გავყვეთ, მაშინ ჩვენი მწერლობის ასპარეზზედ ბევრი შესანიშნი შრომა აღმოსჩნდება, ბევრი ვრცელი ტომი დაისტამბება. მომავალ ქართველ მეისტორიეს

ნათლად შეეძლება გაარკვიოს და დახატოს ის გარემოება, თუ ქართველი ტომი ვისის წყალობით იღუპებოდა, რათ ისპობოდა, ვინ იყო ამის მიზეზი, მთელი ტომი რისაგან თახსირდებოდა.

ამის მაგალითია მ. თამარაშვილის შრომა და ამასვე გვაუწყებს, რომ ქართველებმაც თვალი გავახილოთ, შრომა დავიწყოთ ენერგიულად, მამა-პაპათა უმეცრებას მოვსცილდეთ, რაც მათთვის ავი იყო და საღალატო, საენო ქვეყნის და ერისა, ის შორს განვაგდოთ და მის მაგიერ შევითვისოთ და შევიძინოთ ის სავალდებულო თვისება და ვითარებანი, რითაც ჩვენი ბრძენი მამულისშვილები საქართველოს ინახავდნენ და აუარებელის მტრების წინაშეც გმირობით იფარავდნენ. ამის მოვალეა დღეინდელი ქართველი თავობა და ამასვე გვამცნევს მ. თამარაშვილის შრომაც, რომ რამდენათაც საქართველოს ისტორიაში უძლური და უღირსი ცნობები მოიპოვება, იმდენადვე არის ისეთი სულის გასამაგრებელი ცნობები და მასალებიც, რაც ჩვენს წარსულ და მამა-პაპათა ღირსებას საკმარისად ამაღლებს, რაც საყურადღებო უნდა იყოს თანამედროვე თავობისაგან და შესასწავლი. ამ შესწავლის ასპარეზი ჩვენში უკვე განმტკიცებულია, მასზედ ერთი და ორი კი არა და რამდენიმე საყურადღებო შრომაც მოიპოვება. აქ მხოლოდ საჭიროა, რომ ქართველი გახდეს მტრფობელი თავის სამშობლო ქვეყნის წარსულის და აწმყო დროის ისტორიისა. ამის ყურადღება და შესწავლა ჩვენს ზნეობრივად მეცნიერულს ვალსაც შეადგენს.

თვით მ. თამარაშვილის შრომა ვრცელი ტომია. 850 გვ. მასალები იწყება XIII საუკუნის დასაწყისიდან, ანუ რუსუდან დედოფლის დროდამ, როცა რომის პაპმა და საქართველოს დედოფალმა წერილების მიწერ-მოწერა დაიწყეს ერთმანერთში. წერილები რასაკვირველია ნათარგმნია ძველის დედნებიდამ, ლათინურის, იტალიურის და ფრანგულის ენებიდამ. წერილების რიცხვი მოსდევს ზემო ხსენებული დროდამ და

თითქმის უახლოეს დრომდე აღწევს, თუმცა ამ წერილებთ შორის უმეტესი ისეთი ცნობებია, რომელთაც ქართველ-კათოლიკობის არსებობის ნიშნები აქვს, რაც თვით პატრს თამარაშვილსაც სურვებია, მაგრამ ვიტყუით იმასაც, რომ ასეთ მასალათა გარეშე აქ სხვებიც ბევრი რამ მოიპოვება, მისი მოთვლა აქ შეუძლებელია, ხოლო ვერც ერთი ქართველი ვერ შეისწავლის საქართველოს ისტორიას ისე, თუ ის ამ ვრცელ შრომას არ წაიკითხავს. ისტორიის მეძიებელი აქ ყველა დარგის ცნობებს ჰპოვებს.

წერილები თავიანთი სიძველით საყურადღებონი არიან, რადგანაც ღღემდე, ვატიკანის წიგნთ-საცავში, სადაც 1300 ოთახიაო, ერთ ალაგას არის განყოფილება, სადაც მოიპოვება ყველა ის წერილები და ცნობები, რაც კი ქართველთა პაპებისთვის უწერიათო. იქვე ინახება თურმე თვით პაპებისაგან მოწერილი წერილების დედნები, ყველა იგინი მკვიდრად და სუფთად არიან შენახული. პატრი თამარაშვილის ჰაზრით ასეთის წერილების ბევრი კი უნდა იყოს დაკარგულიო, ამას იგი ცნობებითაც ასაბუთებს, ბევრის წერილის დაკარგვას დიდი მნიშვნელობა უნდა ექმნეს ჩვენის ისტორიისათვის, მნიშვნელოვანი ღირსება ცხადთა სჩანს იმ წერილებიდან, რაც აქ არის მოთავსებული, ამოდოლა წერილებში თქვენ ვერ ჰპოვებთ ვერც ერთ წერილს, რომ მას რამე უდიდესი მნიშვნელობა არ ექმნეს. ყოველი წერილი ღრმა მოწამეა ჩვენის ძველის დროების, ქართველთა ძლიერებისაც და იმისიც, თუ როცა ეს ძლიერი სამეფო უწყალოდ მიეცა დაცემას. თამარაშვილის ჰაზრით სჩნდება, რომ ეს მასალები უნდა იყოს მხოლოდ მცირე ნაწილი იმ მასალების, რაც კი რომში უნდა იქმნეს დაცული. შემდეგ უეჭველია, სხვებიც იქმნება. ამაზედ იგი დღესაც მუშავობს.

ქართულ თარგმანთა გარეშე წიგნის ბოლოში მოთავსებულია ტექტები ლათინურის, იტალიურის და ფრანგულის ენით, თავისებურის ძველებურის, ანუ თავ თავის დროის წე-

რილის სიტყვებით, რათა ქართველს მკითხველს ექვი არ დაეხადოს, არ სთქვას, რომ ქართული თარგმანი მოქორებულიაო. ვინ იცის, ყველაფერი შეიძლება ჩვენს დროშიო. და მიტომაც პატრს მ. თამარაშვილს ძრიელ კარგი უქმნია, რომ ეს ტექსტებიც მოუთავსებია ბოლოში, თუმცა ჩვენში ადვილი არ არის ლათინურის, იტალიურის და ფრანგულის ამოწყობა, მაგრამ საქმის ქეშმარიტების ძიებას დაუძლევეია სიძნელე.

მეტად სასიამოვნო შთაბეჭდილებას ახდენს ის წუთები, როცა თქვენ უცხო ენებზედ ძველად დაწერილ საქართველოს ამბებს კითხულობთ. ეს ლათინურ-იტალიურ-ფრანგულ ტექსტების გამოწერა და დასაბეჭდათ განმზადება მეტად დიდი შრომა გახლავსთ და მიუბაძავი.

წიგნის სათაური ასე იწყება:— „ისტორია კათოლიკებისა ქართველთ შორის. ნამდვილ საბუთების შემოტანათ და განმარტებით XIII საუკუნეიდგან გიდგე XX საუკუნემდე. ძველადი მიხეილ თამარაშვილისა. თფილისა, 1902 წ.“ ფასი ორი მანათი, ძრიელ იაფია, ამ სივრცის წიგნი, რაც გინდ შინაარსის იყოს, რუსულს ენაზედ 4—5 მ. ნაკლებ არ დანიშვნენ ფასს, ქართულად კი ეს ძრიელ იაფია. ზემოთ მოყვანილი ქართული წარწერა წიგნს სათაურზედ ფრანგულათაც აქვს მოყვანილი. ზომა წიგნისა ფართოა, საწერ ქალაღდის ნახევარ თაბახის ზომაზეა დაბეჭდილი, ცოტად მცირედ, ამის ზომას ლათინურად არ ვასახელებათ.

წიგნის დასაწყისში მოთავსებულია სურათი მიხეილ თამარაშვილისა, მთელის ტანით არის ნახატი, ტანზედ რასაკვირველია კათოლიკეთა ბერული ანაფორა აცვია და მაზარა ხურავს, სახე სურათის ამტკიცებს სიცხოვლეს და სიმკვირცხლეს, ემჩნევა, რომ შრომაში ამ სახის მექონი ბერი დიდი მომთმენი და სამშობლო ქვეყნის ბედკრული ისტორიის დიდი მოყვარე უნდა იქმნეს.

საინტერესოა ამ წიგნში ბევრი რამ და ნამეტურ შემდეგნი:

ნიკიფორე ირბახის ცხოვრება, რომელსაც შარდენიც მოიხსენებს, ეს ნიკიფორე ირბახი ქართველ დიდი გვარის კაცთაგანი ყოფილა, ქართველ მეფის ელჩად ყოფილა, სკოდნია ყველა ევროპიული და აზიური ენები, რამდენჯერმე ყოფილა საფრანგეთს, იტალიას, ისპანიას, ინგლისს, გერმანიას, ავსტრიას და სხვაგან. XVII საუკ. პაპის წინაშე კათოლიკობაც მიუღია. სასიამოვნოა კვლად.

რომში ქართული სტამბის დაარსება და წიგნების ბეჭდვა ქართველთა როდის იწყეს ევროპის უმაღლეს სასწავლებლებში სწავლისთვის წასვლა.

საქართველოში მყოფთ ლათინის მისიონერ მკურნალთა მიერ მკურნალობა.

რომში, კონგრეგაციისაგან, ქართული ენის კათედრის განწესება და მისთვის ქართული ენის მკოდნე პროფესორების დანიშვნა. ბევრი კიდევ სხვა ცნობებია მოყვანილი, რაზედაც ჩვენ აქ საზოგადოს მიმოხილვით ვისაუბრეთ და ორ წერილათ დავსტამბეთ, ეხლა ეს ორი წერილი ცალკე წიგნათაც გამოვიდა.

მთელის წიგნიდამ კარგად სჩანს, რომ საქართველოს მეფეებს და მღვდელ-მთავრებს დიდი პატივი და სიყვარული ჰქონიათ რომის ტახტის, ასევე პატივით უმზერიან ქართველებს თავ-თავის დროს რომის პაპებიც.

947.922
551

947.922
551

ზ. ზ ი ზ ი ნ ა ძ ი ს

ნაწერები ქართველ კათოლიკობაზედ:

დაკარგულ საქართველოს კუთხეები და ქართველობა.	30 კ.
პატრი ნიკოლა	20
უმთავრესი მიზეზები რომის ყურადღებისა	25
საქართველოს შესახებ ევროპიელთ ცნობა	20
პეტრე ხარისქირაშვილი	15
კათოლიკეთ ეკკლესია საქართველოში	50
ზუბალაშვილების გვარის ისტორია	50
კათოლიკეთ ეპისკოპოზის მოსვლა	10
ბათუმის ქართველთ კათოლიკეთ ეკკლესია	20
არქიმანდრიტი პავლე შაჰყულიანი	20
მოდვარი ივანე გვარამაძე	15
ხურსიძეების გვარის ისტორია	30
ქართველ კათოლიკეთ მოღვაწენი	20
ისტორია ქართველ კათოლიკეთა	50
სამაგალითო ადამიანი	20
წარჩინებული გვარისშვილნი, გლეხნი და მოქალაქენი.	20
გრიგოლ ხურსიძე და სტეფანე ზუბალაშვილი ინდოეთში	20
პატრი მ. თამარაშვილი	10

